

Muhamed Filipović

ŠTA JE TO GENOCID
Razmišljanja povodom presude izrečene
Momčilu Krajišniku na suđenju u Haagu

WHAT IS GENOCIDE
Thinking about sentence pronounced
to Momčilo Krajišnik at trial in the Hague

Sažetak

U ovome tekstu autor pokazuje kako je zločin genocida predstavljao jedinu moguću „politiku“ u realizaciji velikosrpskog projekta na prostorima bivše Jugoslavije, a posebno Bosne i Hercegovine. Oni koji su krenuli u stvaranje velike nacionalne države srpskog naroda militarnim sredstvima, dakle silom i agresijom, znali su da taj zadatak ne mogu izvršiti bez zločina genocida. Svi mi danas, na razne načine, suočavamo se politički, antropološki, civilizacijski ili znanstvenoistraživački s posljedicama genocida, pokušavamo ih ublažiti i zaustaviti destruktivnu anti-bosansku politiku koja pokušava sačuvati stanje stvoreno genocidom. Antibosanska politika nije dobila niti snosi zaslužene pravne i političke konzekvencije za svoje djelovanje u zadnjoj deceniji dvadesetog stoljeća.

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, genocid, međunarodna zajednica, velikosrpska politika, demokratska politika, pravda, sloboda, dostojanstvo*

Summary

In this text the author shows how the crime of genocide represented the only possible „politics“ in realization of Greater-Serbian project on the area of ex Yugoslavia, especially on Bosnia and Herzegovina. They started to create big national state of Serbian people by military means, by force and aggression, and they knew that the task could not be solved without crime of genocide. We are all nowadays, in various ways, faced with consequences of genocide, politically, anthropologically, civilizational terms or scientific-research. We are all trying either to ease or to stop destructive anti-Bosnian politics that tries to preserve the state made by genocide. Anti-Bosnian politics neither get nor bear legal and political consequences for their actions in the last decade of 20. century.

Key words: *Bosnia and Herzegovina, genocide, international community, Greater-Serbian politics, democratic politics, justice, freedom, dignity*

Uvod

Jedna od ključnih karakteristika zbivanja u Bosni i Hercegovini, onog koje se odvijalo u periodu od 1992. do 1996. godine, sastojala se u pokušaju i djelomično uspješno izvršenom genocidu nad njenim muslimanskim stanovništvom. Učinci genocida vidljivi su i dalekosežni, i moguće ih je konstatirati i golim okom, čak i kad se samo putuje po Bosni i Hercegovini, a pogotovo analizom broja i teritorijalnog rasporeda njene populacije. Glavni učinak genocida sastoji se u gotovo potpunom nestanku muslimana iz mnogih njenih krajeva u kojima su oni vjekovima živjeli. Ovaj pokušaj genocida nad muslimanima jedna je od svake političke ili sudske ocjene neovisna i definitivna historijska činjenica i stoji izvan svih historijskih i političkih konteksta i konsideracija, koje joj se naknadno, a osobito sada, i u raznim pokušajima umanjivanja njenog značaja, pokušavaju dati. Činjenica, i to također definitivna, jest da su taj genocid izvršili Srbi – preciznije rečeno, ona politička

organizacija i njena paravojna formacija koja je nastala pod utjecajem velikosrpskih ideja i koja je bila svestrano pomagana od Srbije i JNA, a koja je predstavljala bosanske Srbe i koju su oni u velikom broju pomagali, podržavali i učestvovali u njenim aktivnostima. Taj su genocid planirali, politički, organizacijski, propagandno i vojno pripremili i izvodili vodeći krugovi srpske politike, uz direktnu izvedbenu ulogu JNA i paravojnih srpskih formacija u Bosni i Hercegovini, koje je JNA naoružala, organizacijski osposobila i snabdijela kadrom vodećih oficira, te im omogućila djelovanje ne samo svojom obilnom i svestranom pomoći nego, kako se to na brojnim primjerima može dokazati, i svojom aktivnom ulogom u izvođenju operacija uništavanja muslimanskog stanovništva.

Ovaj genocid nije nešto izuzetno i jedinstveno u historiji odnosa srpske nacionalne politike prema muslimanima uopće i Bošnjacima kao njihovoj najbrojnijoj grupi na prostorima koje su Srbi smatrali svojim naslijeđem iza Osmanlija. To je samo jedan, i nadamo se zadnji, u nizu pokušaja srpske nacionalne politike i Srbije kao nacionalne države, još od njenog nastanka kao autonomne kneževine 1829. godine, da konačno i definitivno eliminira s historijske scene muslimansko stanovništvo Srbije, Crne Gore, i posebno Bosne i Hercegovine, dok je bošnjačko stanovništvo prekosavskih krajeva i iz Dalmacije i Like bilo eradikirano još tokom i nakon Kandijskog i Bečkog rata u XVII i XVIII stoljeća. Ovaj zadnji genocid bio je neizbježni dio nelegalnog i nelegitimnog načina ostvarivanja programa stvaranja srpske Bosne i Hercegovine, kao dijela Velike Srbije odnosno treće Jugoslavije, koja je bila taktička zamjena za Veliku Srbiju. Naime, kako se program Velike Srbije nije mogao ostvarivati legalno i legitimnim političkim sredstvima, on je morao biti ostvaren putem nasilnog stvaranja tzv. čistih srpskih teritorija u Bosni i Hercegovini, što nije bilo moguće bez genocida nad njenim muslimanskim stanovništvom, koje je na njenoj teritoriji bilo najbrojnije i najrasprostranjenije. Ovaj program formuliran je u više dokumenata srpske intelektualne i političke elite (*Načertanije* Ilije Garašanina, prijedlog o stvaranju Velike Srbije Stevana Moljevića itd., a *Memorandum* SANU je bio samo zadnji od njih), a njegova realizacija se odvijala

pod općim političkim vođstvom Slobodana Miloševića i njegove Socijalističke partije, koja je kontrolirala sve značajnije političke faktore ukupnog srpstva – glavne duhovne i kulturne institucije i srpsko stanovništvo na cijeloj teritoriji nekadašnje Jugoslavije – i čija su naređenja svi oni izvršavali. U Bosni i Hercegovini, politika stvaranja Velike Srbije ili Jugoslavije u kojoj će Srbi dominirati u broju i u zahvatanju i kontroli rada svih bitnih državnih, ekonomskih, kulturnih i obrazovnih institucija sastojala se u pokušaju nasilnog zadržavanja te zemlje u okviru ostatka Jugoslavije. Međutim, kada ta taktika nije uspjela (poglavito zbog prevelike arogancije i nasilnih metoda njenog ostvarivanja), ona je promijenjena u taktiku stvaranja arbitrarno određenih tzv. čisto srpskih teritorija unutar Bosne i Hercegovine, na kojima su u velikom broju slučajeva Srbi kao stanovništvo čak bili u manjini (općine Foča, Višegrad, Rogatica, Srebrenica, Bratunac, Vlasenica, Zvornik, Prijedor), dok su u nekim bili izjednačeni s Bošnjacima u Bosni i Hercegovini, a samo u nekoliko njih, i to po broju stanovništva manjih općina (Šekovići, Kalinovik, Nevesinje, Ljubinje), Srbi su bili u apsolutnoj većini, mada su te općine bile općenito rijetko naseljene i ukupno nisu imale više stanovnika od jedne jedine veće općine s muslimanskom većinom u Bosni i Hercegovini, i njihovog pripajanja Srbiji odnosno novostvaranoj Jugoslaviji. Da je to opća i jedinstvena politika srpstva odnosno Jugoslavije koju je ustvari vodio Slobodan Milošević, pokazuje činjenica da je ista takva taktika bila primijenjena prvo u Hrvatskoj (izdvajanje srpskih teritorija i pokušaj njihovog pripajanja Srbiji ili osamostaljenja u nekoj vrsti snažne autonomije koja bi omogućila izdvajanje u nekom pogodnom momentu). Dakle, ono što se zbivalo u Bosni i Hercegovini nije nešto posebno, nije rezultat stjecaja naročitih okolnosti i posebnih uvjeta i stanja koja su vladala u Bosni i Hercegovini, nego dugoročne i planski izvršavane politike srpskog političkog vođstva. Ovo valja imati na umu kad se posmatra i ukupnost i posebnost zbivanja na prostorima bivše Jugoslavije i posebno kad se želi utvrditi ono što je konstanta te politike i što se i danas intenzivno pokušava ostvariti. Nosilac te politike u Bosni i Hercegovini bila je Srpska demokratska stranka (SDS) koju je vodio Radovan Karadžić, a njenu politiku su

dobrovoljno, ili uz određenu dozu pritiska, podržavali gotovo svi Srbi koji su se našli u zonama u kojima je JNA svojim prisustvom i akcijom uspostavila vojnu i političku kontrolu SDS-a. Naravno, nisu svi Srbi ni u tim uvjetima očitog pritiska postupali u skladu s interesima srpskog nacionalizma i separatizma, jer je bilo ne tako rijetkih pojedinaca koji su uspjeli izmaći toj kontroli, većinom emigriranjem s teritorija Bosne i Hercegovine u Srbiju (poglavito Vojvodinu) ili inozemstvo, kao i onih koji su unatoč pritiscima SDS-a ostali na teritorijama koje je kontrolirala legitimna vlast, a mnogi od njih su se i borili za legalnu državu. Broj srpskih oponenta Karadžićevoj i Miloševićevoj politici među bosanskim Srbima može se procijeniti na 25% njihovog ukupnog broja. Od ukupno 1,300.000 prijeratnih Srba u Bosni i Hercegovini u takvu politiku je bilo uvučeno i na njenoj realizaciji je saradivalo, s manje ili više podrške i aktivnog učesća, oko milion stanovnika svih uzrasta, dok je oko tristo hiljada Srba na razne načine odbilo da je podržava. Ključ cijele stvari leži u odluci vodećih snaga srpske političke scene, a te snage su bile locirane u Beogradu, da se nasilno ostvari izdvajanje i potom pripajanje cijele ili barem najvećeg dijela Bosne i Hercegovine Srbiji odnosno Jugoslaviji. Pisac ovih redova se lično i u mnogo prilika uvjerio, poglavito u prilikama brojnih pregovora koji su vođeni s predstavnicima bosanskih Srba, da su u svakoj prilici i u svakoj situaciji kad se radilo o nekom prijedlogu ili mogućnosti da se postigne neki sporazum ovi predstavnici direktno komunicirali s Beogradom i Slobodanom Miloševićem lično, i postupali striktno prema instrukcijama koje im je on davao. Uostalom, to nisu ni krili, i jasno su davali do znanja da se sva pitanja od nacionalne važnosti rješavaju u Beogradu. A kada nije uspjela taktika pridobijanja muslimana da prihvate diktat Miloševića ili prijetnja vojnim akcijama uz prisustvo JNA i njenu aktivnost zaposjedanja zemlje i njenog predavanja u ruke novoformiranim vojnim snagama SDS-a, i to poglavito zbog nasilne politike Miloševićevog režima i snažnog otpora golorukog bosanskog naroda, onda je logična konzekvencija takve politike bilo izvršenje genocida nad muslimanskim i ostalim stanovništvom koje nije prihvatilo da se njegova zemlja pripaja Srbiji ili da se ona cijepa kako bi se zadovoljili megalomanski nacionalšovinistički

planovi srpstva – Miloševića i Karadžića. Tu ključnu činjenicu, iz koje potječe genocid i koja ga objašnjava, danas uporno negiraju sadašnji navodno demokratski i proevropski srpski političari s obje strane Drine. Da bi mogli negirati ovu nasilnu i nelegalnu aktivnost, oni moraju negirati genocid i svoditi svoju genocidnu zločinačku politiku i aktivnost na pojedinačne incidentne zločine, nastojeći genocid prikazati kao kolateralnu pojavu navodnog građanskog rata, u čemu im uveliko pomažu oni koji takvim odnosom prema zločinima u Bosni i Hercegovini nastoje pokriti i opravdati svoju nedopustivu ležernost u zaustavljanju očito fašističkog režima Miloševića i genocida koji je on provodio (što je dokazao ne samo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nego i na Kosovu) i spašavanju jedne zemlje od totalnog nasilja. Glavna ideja i ujedno obmana o karakteru zbivanja u Bosni i Hercegovini, u takvom tretmanu genocida izvršenog nad bosanskohercegovačkim muslimanima, sastoji se u njegovom *reduciranju* samo na prostor Srebrenice, što znači prostorno samo na jedan manji lokalitet i vremenski na kraj rata. Ta zamka proizvodi dva efekta. Budući da ranije, navodno, nije bilo genocida, nije bilo neophodno intervenirati u bosanski rat bez obzira na to što se tu radilo o čistoj agresiji. A kako je do genocida došlo na kraju rata, onda je to jedna izvanredna situacija, a ne dio sistematske i dugoročne politike onih koji su taj genocid izveli, a međunarodna javnost je nakon genocida u Srebrenici intervenirala tako što je spriječila ponavljanje istog scenarija i u Goraždu. Da nije smiješno, bilo bi veoma žalosno i po gluposti zastupnika te teorije (John Major, npr.) i po krajnjem imoralizmu takvog stava, a to ga čini tragičnim i proizvodi totalno nepovjerenje u evropsku i cjelokupnu međunarodnu politiku prema ratu u Bosni i Hercegovini. To stajalište svodi genocid na *incidentni* slučaj, iz čega se izvodi stav da ga kao takvog treba tretirati i suditi izvršiocima zlodjela kao pojedincima, bez osude cjeline genocidnog pokušaja i zločina jedne države i jedne državne patvorine i njenih političkih i svih drugih institucija. Mislim, a to svako može provjeriti, da se ovdje radi o pokrivanju sopstvenih grijeha, baš kao u slučaju oglušivanja Zapada o progon Jevreja u Njemačkoj, koji je započeo još 1934. godine, a nikada nije bio osuđen, nego je do osude došlo tek nakon rata. Međutim,

zapadne zemlje su odsustvo savjesti i akcije u zaštitu miliona ljudi pokušale Jevrejima nadoknaditi tako da su im omogućile naseljavanje u Palestinu, gdje su opet bili izloženi nevoljama, koje su imale drugi razlog, a ne radikalni antisemitizam, i sasvim drugačiji motiv, a to je kolonijalna upotreba tuđe teritorije. Tako je činjenica njihovog totalnog eradiciranja iz Evrope kompenzirana zamjenom u vidu jevrejske države na palestinskoj teritoriji, koja je Jevrejima donijela stalne nevolje i koja nikada za njih neće biti mjesto sretnog i mirnog života. Dakle, cinizam i prevarnost zapadne politike stalno se iznova ponavlja i potvrđuje.

Ova podvala historiji i našem narodu, koja se sastoji u falsificiranju istine o ratu u Bosni i Hercegovini i nametanja kriteriologije građanskog rata u odnosu na sva pitanja nastala iz agresije i genocida, dosta dobro je funkcionirala i prolazila čak i kod nekih naših ljudi (naši jadni političari ubijali su se od zahvalnosti Zapadu što nas je, nemoćne i lišene prava na legitimnu odbranu, prepustio tri i po godine klanju i ubijanju) koji su pristajali na tu po posljedica za naš narod i državu bitnu i tragičnu redukciju, zaboravljajući da je genocid započeo još u maju 1992. godine, a da je prvi veliki genocidni val došao u junu te godine, i da je tada samo u dolinama rijeka Sane i Une ubijeno više od 40.000 nevinih civila, te da je ukupno stanovništvo (oko 200.000 ljudi) iz dolina rijeka Vrbasa, Sane i Une bilo nasilno protjerano, a svi znakovi postojanja tih ljudi bili zatrati. Zar, isto tako, nije sasvim jasno da je sistematsko razaranje Sarajeva i ubijanje njegovih građana svim raspoloživim sredstvima – od granata i metaka do gladi i žeđi – granatiranjem dugim tri i po godine, koje je započelo u maju i trajalo gotovo do kraja rata, bilo egzemplaran slučaj pokušaja genocida nad stanovnicima Sarajeva? Zar nije to isto bilo i s muslimanima i katolicima Brčkog, Bijeljine, a još ranije Foče, Zvornika, Višegrada, Čajniča, Rudog, Nevesinja, Gacka, Ljubinja, Trebinja i mnogih drugih krajeva u kojima je pobijeno sve što je moglo organizirati građane i pružati otpor, a potom sve preostalo stanovništvo protjerano, a svi znakovi njegovog postojanja zatrati. Svi ti postupci jasno su definirani u Konvenciji o genocidu OUN-a, ali tu konvenciju očito nisu uopće čitali ni John Major ni Francois Mitterand ni Helmut Kohl a ni Bush stariji, ili njegov nasljednik Clinton, da

ne govorimo o egzekutorima njihove politike. Međutim, ono što se može podmetnuti kao neka vrsta istine i arbitraže nad historijom, svakako lažne, može prolaziti kod onih čije je ponašanje i mišljenje određeno njihovim osobnim interesima u nastojanjima da dođu pod kapu velikih i snažnih faktora politike u svijetu, ali ne kod svih nas, osobito ne kod onih od nas koji su preživjeli rat u našoj zemlji i koji su izučavali problem genocida izvršenog nad nama bosanskohercegovačkim muslimanima u periodu 1992–1996. godine.

Šta je to genocid i kako je on definiran u međunarodnim pravnim aktima

Ovdje nećemo govoriti o historijskom, moralnom, humanom, pa čak ni političkom aspektu genocida i genocidnih akata, kojih je tokom dvadesetog vijeka bilo napretek u Evropi, nego ćemo ostati kod pravnih definicija koje je čovječanstvo usvojilo i deklariralo kao osnovu borbe svih naroda svijeta protiv jedne velike pošasti nastale iz ideoloških i političkih predrasuda i interesa, čije su moralne i političke konzekvencije sasvim jasne, te ih nije nužno posebno izvoditi i eksplicirati. U definiciji zločina genocida osnovu savremenog stava prema toj pojavi čini *Konvencija o genocidu OUN-a*, a ona je u pogledu definicije i kvalifikacije zločina genocida veoma jasna i precizna. U njoj se definira sam pojam genocida i određuju okolnosti pod kojima se takva definicija može primijeniti u ocjeni ponašanja bilo kojeg subjekta u odnosu prema drugim ljudima, pod uvjetom da se radi o odnosu prema genetski i kulturno-historijski povezanoj i određenoj grupi ljudi, a pod tim se podrazumijevaju sve rasne, nacionalne, etničke, vjerske i kulturne grupe ljudi. Ta raznovrsnost ljudskih načina života, mišljenja i ponašanja, njihovih kultura i čini bit čovječanstva i njegovo bogatstvo, pa je svakako nužno da se ona zaštiti od svih nasilja i pokušaja uništavanja, koji su se kroz historiju pokazali pogubnim za čovječanstvo u cjelini i za pojedine narode također.

Već u prvom članu Konvencije o tome se kaže, s pozivom na *Rezoluciju* Generalne skupštine OUN-a od 11.12.1946. godine, da je „genocid zločin prema međunarodnom pravu, protivan

duhu i ciljevima Ujedinjenih naroda, i da ga civilizirani svijet osuđuje“. U Konvenciji je kao genocid označeno i definirano, te se takvim ima smatrati i tretirati „bilo koje djelo, počinjeno u ratu ili miru, s namjerom da se potpuno ili djelomično uništi jedna nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina“. To sadrži odnosno obuhvata sljedeće vrste djela:

- a. Ubojstvo članova takve skupine;
- b. Nanošenje teških tjelesnih ili psihičkih povreda članovima skupine;
- c. Namjerno podvrgavanje skupine takvim uvjetima života koji bi trebali dovesti do njenog potpunog ili djelomičnog uništenja;
- d. Nametanje takvih mjera kojima se želi spriječiti rađanje u okviru skupine;
- e. Prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu.

U kontekstu ovakvih definicija postupaka, koji su obuhvaćeni pojmom zločina genocida, kažnjivim djelima smatraju se i sljedeća djela:

- a. Genocid;
- b. Planiranje da se izvrši genocid;
- c. Neposredno i javno poticanje da se izvrši genocid;
- d. Pokušaj da se izvrši genocid;
- e. Saučesništvo u genocidu.

Budući da se prema ovoj konvenciji djela genocida ne podvode pod kriterij političkih djela u kojima nije obavezno izručenje zločinaca onima koji ga traže zbog takvih djela, to su sve strane koje prihvataju ovu konvenciju dužne počinioce navedenih djela izručiti nadležnim sudovima zemalja koje ih traže zbog suđenja.

Iz navedenih definicija pojma ‘genocid’ i određivanja onih djela koja ulaze u sadržaj tog pojma, te iz uvida u materijalne dokaze koji su ispostavljeni o djelovanju određenih ideoloških, političkih, državnih i vojnih snaga tokom rata u Bosni i Hercegovini, proizlazi da su sva ta djela počinjena na teritoriji Bosne i Hercegovine i da su ih počinile dvije ratujuće strane, odnosno srpska i hrvatska strana. Obje ove strane, prvenstveno srpska, vršile su

takva djela, a ona se sastoje u tome što su imale plan o izvršenju genocida, organizirale su njegovo izvođenje, i to u svim tačkama koje indicira Konvencija o genocidu, kao i definicije djela genocida – od ubijanja ljudi i njihove potpune ili djelomične eradikacije s određenih prostora na kojima su stalno i dugotrajno živjeli, nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda i patnji masi ljudi, osobito teških djela masovnog silovanja žena i ubijanja fertilnih muškaraca, a u okviru planirane akcije sprečavanja i onemogućavanja rađanja djece jedne nacionalnosti i vjere, nametanja uvjeta života koji nužno vode nestanku određene skupine ljudi, do prisilnog premještanja i raseljavanja djece, s posljedicom njihovog uklapanja u druge ljudske nacionalne i vjerske skupine. Ova djela, kad se tiče srpskog agresora, višestruko su potvrđena na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, kako onoj koja je došla pod vlast srpskih snaga tako i onoj koja je bila pod njihovim vojnim udarima (okruženi i napadani gradovi i naselja).

Za svakog ko se suočio s onim što se zbivalo u Bosni i Hercegovini od 1992. godine pa do kraja rata sasvim je jasno da se tu radilo o genocidu nad muslimanima i djelomice i nad katolicima, odnosno Bošnjacima i Hrvatima, koji je proveden osobito uporno i sistematski. Njegove žrtve su brojni stanovnici muslimanske vjere i bošnjačke nacionalnosti, koji, kad se zbroje ubijeni, a to je broj od oko 170.000 ljudi, i oni koji su bili prognani, a taj broj je oko 600.000 ljudi, iznosi 770.000 ljudi, ili gotovo 50% ukupnog broja muslimanskog stanovništva Bosne i Hercegovine. Intenzitet zločina još je veći kad se uzme u obzir da se u taj broj ne ubrajaju oni koji su živjeli na teritorijama koje agresori nisu zahvatili i koji nisu bili zahvaćeni masovnim progonom i prisilnom emigracijom, ali su posredno trpjeli efekte genocidnih radnji. Ako neko može smatrati da namjerno planirano i sistematski izvršavano uništavanje cjelokupnog stanovništva određenih ključnih oblasti (doline rijeka Sane, Une, Save i Drine), bilo da se to uništavanje dogodilo u pokušaju ili da je bilo djelomično ili potpuno izvršeno, gdje je živio jedan narod, zatim uništenje svih njegovih kulturnih, tradicijskih i duhovnih institucija i spomenika, kao i protjerivanje bez povratka tog stanovništva, nije genocid, onda takvi treba da zatraže reviziju Konvencije OUN-a o genocidu, a ne da prividno

podržavaju njene intencije, a praktično ih osporavaju i onemogućavaju postizanje bilo kakve stvarne pravne, materijalne, političke i historijske satisfakcije žrtvama genocida i kažnjavanje zločinaca koji su ga počinili.

Zašto je genocid bio jedina moguća politika ostvarenja plana otimanja naše zemlje

Kako će se iz sljedećeg poglavlja vidjeti, stanovništvo Bosne i Hercegovine bilo je oduvijek toliko izmiješano da nikada nije bilo moguće uspostaviti bilo kakve čiste i homogene zone ili veće dijelove bosanske teritorije koji bi bili naseljeni stanovnicima samo jednog etnosa ili vjere i koji bi u bilo kom smislu mogli biti kvalificirani kao etnički ili nacionalno, odnosno čak ni vjerski, unilateralno definirani. Dakle, u Bosni i Hercegovini nikada nisu postojali vjerski ili etnički obilježeni posebni dijelovi njene teritorije, niti su, ako su povremeno i nastajali, takvi dijelovi igrali ikakvu značajniju ulogu u ukupnom funkcioniranju bosanskog društva i države. To ne samo da nije bio slučaj u novijoj historiji, kako to pokazuju svi popisi bosanskog stanovništva, od onog prvog izvršenog još sredinom XIX stoljeća od osmanske administracije, te oni kasniji austrougarski ili jugoslavenski popisi, do onog zadnjeg iz 1991. godine, nego niti ikada ranije. Svaka teritorijalna podjela bila je motivirana drugačijim, ali nikada vjerskim ili etničkim razlozima. Nekada su to bile zemlje određenih feudalnih velmoža, koji su na tim zemljama uživali veće ili manje ovlasti i vršili vlast, kao što su zemlje Hrvatinića, Kosača, Pavlovića itd., nekada su to bili sandžaci, kao što su bili Kliški, Hercegovački, Bosanski, Bihaćki, Lički, Slavonski, Zvornički, Novopazarski, koji su bili vojno-upravne jedinice građene po kriterijima oportuniteta vladavine i vojnog djelovanja carstva, ali ni tada to nikada nisu bile posebne upravne teritorije koje bi bile izdvojene iz Bosanskog ejaleta kao cjeline, niti su u sebi sadržavale bilo kakav vjerski ili etnički kriterij koji bi igrao ulogu u njihovom nastanku i podjeli bosanske teritorije na niže upravne jedinice. Kasnije su te upravne jedinice nazvane live (njih šest), zatim okruzi (također njih šest), potom oblasti (prvo četiri, pa šest) itd., ali svi ti upravni dijelovi

Bosne nikada nisu imali nikakav vjerski ili etnički kriterij u svom nastanku i formiranju. Princip podjele bosanske teritorije svagda do sada bio je potpuno izvan svake nacionalne i vjerske kriteriologije i zasnivao se samo na historijsko-geografskim, komunikacijskim i privrednim, te upravnim i odbrambenim kriterijima. Zbog toga je u Bosni i Hercegovini moglo nastati stanje tolike izmiješanosti njenih stanovnika, gledano po njihovoj vjerskoj i etničkoj pripadnosti, da je, prema našem nalazu, 92% njene teritorije u većim ili manjim grupama naseljavalo muslimansko stanovništvo, 84% je bilo naseljavano Srbima i 70% Hrvatima, ali su oni i tada bili naseljeni po principu leopardove a ne zebrine ili tigrove kože, tj. bili su sasvim izmiješani. Samo je veoma mali broj teritorijalno-upravnih jedinica (općina), i to onih s malobrojnim stanovništvom i uglavnom izvan komunikacionih linija i većih centara privredne, kulturne ili neke druge djelatnosti, bio nacionalno i vjerski homogen, ali je to odista bila marginalna pojava za Bosnu i Hercegovinu i njeno društvo u cjelini. Zbog toga je za sve one koji su planirali stvaranje čistih ili homogenih nacionalnih teritorija, a one nisu mogle biti logično derivirane iz postojećeg stanja naseljenosti, bilo nužno da u realizaciju svojih namjera uključe i genocid (etničko čišćenje je eufemizam koji one koji ga identificiraju oslobađa određenih jasnih obaveza da ga oštro, u cjelini i radikalno progone i kažnjavaju) kao nužnu mjeru postizanja cilja, to jest da uključe nasilno eliminiranje određenog stanovništva, jer je to bio jedini način da se takve teritorije stvore. To je dosljedno i provedeno na cjelokupnoj teritoriji koju su zahvatili agresori obiju strana. Kako su takve planove imali samo Srbi i Hrvati, to su oni bili primorani da, u cilju ostvarenja svoje politike, muslimansko stanovništvo eliminiraju najgrubljim metodama, a to su efikasne metode uništenja i eliminacije, koje su genocidne, i da tako pokušaju ostvariti svoje političke planove. Te metode su iste one koje je nacizam primjenjivao u svojoj praksi eradikacije Jevreja ili drugih nepoželjnih stanovnika, i to se analizom historijskih podataka može sasvim precizno utvrditi. U tome su Srbi, međutim, daleko nadmašili Hrvate, ne samo zbog toga što su posjedovali mnogo veću vojnu silu i bili brojniji nego i zbog toga što su im apetiti za teritorijama bili daleko veći. Akcija hrvatskih

nacionalista bila je ograničena na ostvarenje Tuđmanove zamisli o podebljanju 'hrvatske kifle' (uzimanje graničnih teritorija od ušća Une u Savu do zaključno luke Ploče i pojasa u njenoj pozadini. U Tuđmanov plan širenja Hrvatske na račun Bosne i Hercegovine spadale su bosanske općine Bosanski Novi, Bosanska Krupa, Bihać, Bužim, Cazin, Velika Kladuša, Bosanski Petrovac, Drvar, Glamoč, Bosansko Grahovo, Livno, Duvno, Kupres, Posušje, Grude, Ljubuški, Lištica, Čitluk, Mostar, Čapljina, Stolac, u minimalnoj varijanti, dok je u optimalnoj tome nužno dodati i općine Bosanska Dubica i Bosanska Kostajnica, na sjeveroistočnoj granici Bosne i Hercegovine, i Prozor, Gornji Vakuf, Jablanicu, Konjic i fantomske općine Usoru i Žepče, na zapadu i u centru bosanske teritorije. Tuđman je svoje apetite ograničio na marginalne bosanske teritorije, žrtvujući pritom i interese i živote srednjobosanskih katolika-Hrvata u Posavini, Banjoj Luci, Tuzli, Jajcu, Travniku, Vitezu, Novom Travniku, Zenici, Busovači, Bugojnu, Gornjem Vakufu, Kaknju, Fojnici, Kreševu, Varešu i Sarajevu, dok su Slobodan Milošević i Radovan Karadžić željeli kompaktnu i sa Srbijom i Crnom Gorom teritorijalno povezanu teritoriju od Trebinja pa uz južnu i istočnu bosansku granicu do Šipova. Kako su upravo te zone uz rijeke Drinu, Savu, Unu i Sanu bile intenzivno naseljene muslimanskim stanovništvom, oni su primijenili čiste genocidne metode, posebno u dolinama rijeka Une i Sane i u dolinama rijeka Drine i Save, da bi stvorili čiste srpske teritorije.

**Gdje je sve i koliko muslimanskog stanovništva
naše zemlje pobijeno i prognano i šta je sve
učinjeno što se mora kvalificirati kao ostvarenje
genocida nad muslimanima**

Prema demografskoj situaciji nađenoj prilikom popisa stanovništva Bosne i Hercegovine 1991. godine na teritoriji od 51.129 kvadratnih kilometara nađena su ukupno 4,377.033 stanovnika. Od tog broja ih se 43,71% izjasnilo kao Muslimani (tada nametnuto nacionalno ime bošnjačkom stanovništvu, zbog kojeg se mnogi nisu željeli izjasniti i imenovati tim vjerskim imenom, pa je realni broj tog stanovništva bio stvarno veći), 31,3% kao Srbi i 17,3%

kao Hrvati. Ostatak od oko 7,7% izjasnio se kao Jugoslaveni, dok se daleko manji broj njih izjasnio kao pripadnici nacionalnih manjina (Albanci, Romi, Jevreji, Česi, Poljaci, Mađari, Slovenci, Crnogorci, Ukrajinci, Galicijani, Nijemci), a mali broj izjasnio se i kao Bošnjaci. Na osnovu analize ovih podataka moglo se utvrditi da je realni broj Bošnjaka (što znači Muslimana+Bošnjaka i Jugoslavena muslimanskog porijekla) bio oko 47%, Srba (Srbi + Jugoslaveni pravoslavne vjere) oko 33%, dok se veoma mali broj Hrvata izjašnjavao kao Jugoslaveni. Među Hrvatima bilo i nešto Čeha, Austrijanaca, Mađara, Poljaka i ljudi koji su nekada (u vrijeme Austro-Ugarske) imali svoj zasebni identitet, ali su, na osnovu katoličke vjere, bili integrirani među Hrvatima, tako da je broj stvarnih Hrvata bio oko 17%.

Za stanje stanovništva, kad je u pitanju nacionalno-vjerski kriterij njegovog razlikovanja, još je značajniji pokazatelj koji govori o tome gdje je sve ono bilo naseljeno na teritoriji Bosne i Hercegovine i u kakvim odnosima. To pitanje bitno je za sagledanje količine i veličine nasilja koje je izvršeno nad prirodnim i cjelokupnom historijom definiranim rasporedom bosanskohercegovačkog stanovništva. Gledano s tog stanovništva, može se sasvim jasno vidjeti da su najrasprostranjeniji stanovnici na teritoriji Bosne i Hercegovine bili Muslimani, zatim dolaze Srbi i potom Hrvati, što je i razumljivo s obzirom na njihovo relativno učešće u strukturi stanovništva. Promatrana s tog stajališta, situacija se pokazuje kako slijedi: Muslimani su, u većim ili manjim skupinama, naseljavali najveći dio teritorije zemlje, i to njene najgušće naseljene zone. To su Bihaćka krajina (Bihać, Cazin, Velika Kladuša, Bužim, Bosanska Krupa, Ključ, Sanski Most i Prijedor), Sarajevska zona (Sarajevo, Visoko, Breza), Tuzlanska zona (Tuzla, Gračanica, Gradačac, Lukavac, Srebrenik, Kalesija, Kladanj), Zenička zona (Zenica, Travnik, Kakanj, Zavidovići, Tešanj, Žepče, Doboj) te zona uz rijeku Drinu (Foča, Goražde, Višegrad, Rogatica, Srebrenica, Bratunac, Zvornik). Srbi su najgušće bili naseljeni u sjeverozapadnoj zoni (Mrkonjić-Grad, Banja Luka, Lijevo polje) te Srednja Posavina (Srbac, Prnjavor, Bosanski Brod, Bosanski Šamac), a zatim Zona kraških polja (Bosanski Petrovac, Drvar, Glamoč, Bosansko Grahovo, Šipovo i Kupres) i Istočna Herce-

govina (Trebinje, Bileća, Nevesinje, Ljubinje, Gacko). Ove dvije zadnje zone bile su veoma rijetko naseljene. Hrvati su bili najgušće naseljeni u submediteranskoj zoni (Livno, Duvno, Grude, Posušje, Ljubuški, Lištica, Čitluk, Čapljina i Neum). U mnogim mjestima broj muslimanskih stanovnika bio je gotovo izjednačen s laganom srpskom većinom (Rudo, Čajniče, Lopare, Ugljevik, Bijeljina, Sokolac, Han-Pijesak, Bosanski Novi, Derвента, Šipovo), ili mjesta s većim brojem srpskog stanovništva s laganom muslimanskom većinom, kao što su Foča, Prijedor, Doboj. U odnosima Muslimana i Hrvata najznačajniji je Mostar, gdje je postojala muslimanska većina, uz veliki broj Hrvata i znatno manje Srba, te uz iznimno veliki broj Jugoslavena. Gledano u cjelini, u 35 općina su Muslimani imali apsolutnu većinu, a u 12 relativnu, u 31 općini su apsolutnu većinu imali Srbi i u 6 relativnu, dok su Hrvati imali apsolutnu većinu u 14 i relativnu u 6 općina BiH. Kad se pogledaju apsolutne brojke, može se vidjeti da su Srbi i Hrvati imali apsolutnu većinu uglavnom u rijetko naseljenim i veoma prostranim općinama, a Muslimani u najgušće naseljenim krajevima zemlje i u najbrojnijim aglomeracijama (Bihać, Prijedor, Travnik, Zenica, Sarajevo, Mostar, Foča, Goražde, Zvornik, Tuzla, Brčko). Izuzetak čini samo Banja Luka, gdje je srpska većina nastala naseljavanjem nakon katastrofalnog zemljotresa 1969. godine, to jest nastala je masovnim stimuliranim doseljavanjem (krediti za gradnju nakon zemljotresa davani su najviše stanovnicima srpskih naselja iz Bosanske krajine), a ne prirodnim priraštajem, od kada je broj tamošnjih stanovnika srpske nacionalnosti enormno porastao. Inače, najbrojnije općine i regije bile su naseljene muslimanima. Njihov broj je bio najveći u svim velikim gradovima (Sarajevo, Tuzla, Mostar, Zenica, Bihać, Prijedor, Goražde, Brčko, Zvornik, izuzimajući Banju Luku, u kojoj je taj broj bio izjednačen sve dok gradska zona nije bila namjerno proširena tako da obuhvati i sela oko grada koja su bila naseljena pretežno Srbima), dok su najrjeđe naseljeni krajevi (općine Trnovo, Ljubinje, Čajniče, Rudo, Šekovići, Bosansko Grahovo, Kupres) bili pretežno naseljeni Srbima. Kad su u pitanju Srbi, to su općine koje su brojale uglavnom od 4.000 do 8.000 stanovnika), ili su, kad su u pitanju Hrvati, to bile male općine Kreševo i Neum.

Šta su i koje su to posljedice genocida koje i dalje postoje i čine osnovu našeg života

Posljedice genocida izvršenog nad muslimanima i samo djelomice nad katolicima u Bosni i Hercegovini su ogromne i zahvataju gotovo sva područja života zemlje. One se mogu razvrstati u nekoliko grupa. Prva i najveća posljedica koju je genocid proizveo u demografskoj strukturi i broju stanovništva Bosne i Hercegovine posebno su u broju muslimana. Druga vrsta posljedica odnosi se na promijenjenu ustavnopravnu strukturu i političke odnose u zemlji, koji su potpuno promijenjeni i podvrgnuti kriteriju nadređivanja nacionalističkog i vjerskog identiteta svim ostalim vrstama identiteta i karakteristika čovjeka i načina njegovog života, i nametanju srpsko-pravoslavnog identiteta kao dominirajućeg u svim oblastima života onog dijela zemlje koji je bio zahvaćen sistematskim genocidnim akcijama. Treća se odnosi na ekonomsko stanje stanovništva i društva u cjelini, jer je ekonomija totalno uništena, što vojnim akcijama i razaranjima, a što višestrukim pljačkama i drugim oblicima njenog uzurpiranja i svođenja na privatnu imovinu malog broja ljudi iz vladajućeg establišmenta. Ukupni negativni efekti ovih procesa uvećani su kad se radi o teritoriji Republike Srpske uspostavljanjem isključivog prava Srba na privatizaciju i otimačinu tuđe imovine. Četvrta posljedica genocida odnosi se na duhovno stanje uopće, to jest na nauku, kulturu i obrazovanje, uključujući i stanje institucija nauke, kulture i obrazovanja, koje je devastirano, a zatim korumpirano njegovim svođenjem na srpske ideološke i kulturno-historijske osnove. Na teritoriji Republike Srpske uopće ne postoje ili se mogu naći samo u tragovima duhovne, kulturne i naučne institucije muslimana i katolika, ili one u kojima oni znatnije učestvuju. Analizirat ćemo svaki od ovih domena u kojima se vide posljedice genocida, s posebnim osvrtom na njihovu trajnost i na perzistenciju određenih vidova i posljedica genocida u životu ljudi koje traju do danas, dvanaest godina nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini.

Kad se uzme u obzir broj ubijenih ljudi muslimanske vjere, i to u ključnim regijama koje su gore naznačene, te u uvjetima kada nije bilo rata, to jest kada nisu postojale i nisu djelovale

nikakve vladine legalne snage koje bi mogle biti uvjetno nazvane muslimanski vođenim snagama, tada se jasno vidi da se tu od početka radilo o planiranoj akciji genocidnog karaktera. Sve što se u nekim krajevima Bosne i Hercegovine događalo od maja do augusta 1992. nije moguće nikako drugačije kvalificirati nego kao genocid, bez obzira na to što on nije u cijelosti dovršen i što je, u jednom momentu i zaslugom savjesnih ljudi iz medija, bila razotkrivena i denuncirana pred svjetskom javnošću srpska genocidna politika, čime su spriječene namjere potpunog uništenja muslimana u tim oblastima, to jest što nisu pobijeni svi detenirani ljudi u Bosanskoj krajini, nego su pod pritiskom naglo probuđene savjesti nesavjesne evropske i američke javnosti morali biti pušteni iz brojnih koncentracionih logora, pa su bili protjerani ili su mogli emigrirati. Činjenica je da je zamah uništavanja tih ljudi bio tako snažan da su se i tada događali grozni zločini uništavanja velikog broja takvih ljudi, kao što je poznata zločinačka akcija ubistva više od 250 ljudi koji su trebali biti pušteni na teritoriju pod kontrolom vlade Bosne i Hercegovine u dolini rijeke Ugra. Proučavajući regiju doline rijeke Sane i područja između Sane i Une, koja se u tradiciji naziva Druga bosanska krajina (prva je ona između rijeka Vrbasa i Sane, druga se prostire između rijeka Sane i Une, a treća preko Une), i idući od naselja do naselja, to jest od najzapadnijeg muslimanskog sela u dolini rijeke Sane, kao što su Sredice, Velije, Rastoka, Zablaće, Orahovljani, Sitnica, Crkveno, Majkići, Grabovi, Radići, Crljeni, Velećevo, Dubočani, Rudenice, grad Ključ, Pudín Han, Velagići, Ramići, Bojići, Hasići, Taslovići, Prhovo, Krasulje Gornje, Krasulje Donje, Plamenice, Humići, Jarice, Hripavci, Zagrad, Crnalići, Botonjići, Šljivari, Zgon, Vrhpolje, Kamičak Gornji i Kamičak Donji, Peći, Biljani, Budelj, Sanica Gornja i Sanica Donja, Jezerci, Hrustovo, Tomina, Kijevo, Kijevci, Čaplje, Husimovci, Greda, Zdena, Trnova, Stari Majdan, Oštra Luka, Gorice, Donji i Gornji Kamengrad, Okreća, Gomjenica, Čarakovo, Hambarine, Čejreci, Žeger, Kozarac, Kozaruša, Bešići, Ališići, Miljkovci, Pejići, Zecovi, Rizvanovići, Biščani, Gornja i Donja Ljubija, Tukovi, Brežičani, Puharska, Ruškovci, Donji i Gornji Agići, Budimlić Japra, Japra, Blagaj, Buljuk itd., odnosno svih sela niz Sanu i Unu, počevši od Otoke i Blagaja pa do

Dobrljina, Bosanske Kostajnice i Bosanske Dubice i dalje niz Savu. U svim tim selima, naravno i gradovima koji omeđuju prostor na kojem se ta sela nalaze, a to su gradovi Ključ, Sanski Most, Bosanska Krupa, Bosanska Otoka, Prijedor, Bosanski Novi, Bosanska Kostajnica i Bosanska Dubica, može se konstatirati da je u prva tri mjeseca rata, od početka maja do kraja jula, ubijeno, i to bez ikakvog otpora i ratnih operacija, osim onih koje su vodili agresori JNA i srpske paravojne snage, više od 40.000 odraslih ljudi u starosti između 15 i 55 godina, dok su svi ostali bili na različite načine maltretirani, progonjeni i na kraju protjerani, ili su pretvoreni u roblje i podvrgnuti ropskom prisilnom radu bez ikakvih prava. Broj ubijenih se, u odnosu na ljeto 1992. godine, kasnije samo povećavao, jer sve muslimansko stanovništvo nije uspjelo izbjeći na teritoriju Hrvatske – budući da je na tim teritorijama bilo ratnih operacija i da se za pravo emigriranja moralo plaćati lokalnim srpskim moćnicima, odnosno dok nije bilo protjerano (ono se zadržavalo poglavito u gradu Ključu i nekim selima doline Une, odakle stanovnici nisu nikako uspjeli da emigriraju). Kako god je bilo na ovoj mikrolokaciji – donjim dolinama Sane i Une – tako je bilo i u drugim mjestima, odnosno drugim lokacijama, gdje su Srbi željeli da uspostave svoju apsolutnu kontrolu i da pripreme teren za stvaranje srpske države bez stanovnika drugih naroda (muslimana i katolika, odnosno Bošnjaka i Hrvata). Za svako od navedenih mjesta (sela i gradova) moguće je tačno utvrditi i navesti sve podatke o broju ubijenih, vremenu kad je zločin izvršen, o jedinicama JNA i paravojskih srpskih snaga koje su vršile masovne egzekucije, o vođama i organizatorima tih ubijanja, kao i o ukupnom broju tih ubojstava. Na teritoriji navedenih sela (ima ih oko stotinu na broju) izvršeno je ubojstvo 30.000 ljudi u kratkom vremenskom periodu od dvadesetak dana, dok je ostatak ubijen u brojnim logorima u kojima je gradsko stanovništvo i oni koji nisu bili ubijeni direktno dovođeni i likvidirani na različite načine. Svaka priča o tome da se tu radilo o nekakvim spontanim ili iznuđenim vojnim akcijama čista je i drska laž i saučesništvo u zločinu u kojem je na razne načine učestvovalo mnogo ljudi i cjelokupna politička, upravna, vojna i policijska organizacija srpskog separatističkog pokreta. Jasno je da je osnova tog djelovanja bio

plan o stvaranju srpske države i da je u njegovoj realizaciji glavnu riječ vodila vlada Srbije (Slobodan Milošević) i JNA, a da su lokalne srpske snage i SDS bili egzekutori tog plana. Isti genocidni metod eliminacije muslimana i jednaki ciljevi koji su iza toga stajali mogu se registrirati i dokazati u onom što su Srbi činili u dolini rijeka Vrbasa, Vrbanje, Ugra, Ukrine, dijelovima dolina Usore, Spreče i Bosne, od Doboja do Bosanskog Broda, i niz Savu do Bosanske Rače, izuzimajući Orašje, koje su tamošnji Hrvati uporno branili, te uz Drinu od Janje, Kozluka, Zvornika, Bratunca, Srebrenice, Žepe, Višegrada, Ustiprača i Foče, izuzimajući jedino Goražde, koje nisu uspjeli zauzeti čak ni onda kada su im ga strane trupe, koje su trebale da osiguravaju mir u zemlji, željele predati na temelju sporazuma Milošević – Holbrook, pa sve do ulaska Drine na teritoriju Bosne i Hercegovine iznad Foče. Za svako od navedenih sela, kao i za ona koja u ovom spisku, jednostavno zbog razloga racionalnosti govora, nisu navedena, moguće je navesti tačan broj ubijenih, kao i broj onih čiji su grobovi nađeni i iskopani, a oni pokopani dostojanstveno i prema Božijim i ljudskim zakonima, kao i onih koji još nikada nisu otkriveni.¹

¹ Kao kuriozitet navest ću slučaj sina mog amidžića Bećira Filipovića iz Ključa, **Nedima**, zvanog Nedo. On je ostao u Ključu budući da je bio miran građanin i da je i inače naša porodica bila uvijek u dobrim odnosima s lokalnim Srbima, te nije smatrao da mu prijete neka opasnost. Cijelo vrijeme srpske okupacije Ključa vršio je dužnost povjerenika humanitarne organizacije Merhamet, pomažući ljudima da nekako prežive užase srpskog nasilja. Zadnjih dana okupacije, pred samo povlačenje srpskih snaga, po njega su došla trojica pripadnika srpske policije iz Ključa (poznata su njihova imena) i odveli ga. Tek nakon deset godina i šest mjeseci njegovo mrtvo tijelo slučajno je pronađeno u blizini obližnje gradske deponije u dijelu grada nazvanom Hanlovići, a svi oni koji su ga odveli, koji su ga zvjerski ubili, cijelo vrijeme su o tome šutjeli. Upravo ta uporna i krajnje nehumana šutnja govori najbolje da su i oni koji su vršili takve akte bili duboko svjesni zločinačkog smisla i značenja svog ponašanja. Zbog toga je istina da je cijeli taj politički sistem, da su sve njegove institucije i svi akteri bili sastavni dio i učesnici odnosno akteri zločinačkog udruživanja u cilju izvršenja najtežeg zločina koji postoji – zločina uništenja jednog naroda, koji se naziva genocid. Svaka dilema oko toga je samo pritivnost i izraz produženog saučesništva u zločinu. Naime, kako se to dobro zna i kako to važi u cijelom svijetu osim kod nas, prikrivanje zločina je saučestvovanje u njemu.

Tako je u toku prvih mjeseci jednostranog agresivnog rata, koji su JNA i srpske paravojne snage vodile u Bosni i Hercegovini, jer se zapravo radilo o neisprovociranim jednostranim vojnim akcijama JNA i srpskih snaga po klasičnom nacističkom obrascu proizvodnje incidenata iza kojih slijede najdrastičnije vojne akcije, samo u dolinama rijeka Sane i Une bilo pobijeno 40.000 ljudi u fertilnom dobu, a ostatak, njih više od 100.000, protjeran je i na druge načine prisiljen da emigrira, dok ih je na svojim prvobitnim prebivalištima ostalo jedva nešto oko 20.000. Te činjenice govore jasno o trostruko definiranom zločinu genocida, to jest, *prvo*, o masovnom ubijanju pripadnika jedne nacionalne, vjerske i kulturne grupe; *drugo*, govori o njihovom masovnom protjerivanju s prostora gdje su do tada vjekovima živjeli; i *treće*, govori o planiranom onemogućavanju normalnog života i rađanja, odnosno uništavanju sposobnosti reprodukcije tog stanovništva, što su sve specificirani i definirani akti zločina genocida prema UN-ovoj Konvenciji o genocidu od koje polazimo i od koje mora polaziti svako ko prosuđuje zbivanja u Bosni i Hercegovini tokom agresije na nju, od kojih mora polaziti pogotovo jedan sud koji djeluje u ime OUN-a. Sve te akcije bile su praćene totalnim uništenjem (paljenjem, miniranjem i rušenjem) objekata duhovnog, kulturnog i prosvjetnog života muslimana, svih džamija i drugih objekata muslimanske duhovne i materijalne kulture, uz potpunu pljačku cjelokupne imovine stanovnika i dugogodišnje bespravno korištenje njihove zemlje, sredstava za rad i gospodarskih objekata, bez ikakve naknade. To stanje potpune deprivacije održava se i danas i predstavlja glavnu karakteristiku odnosa u tom dijelu teritorije Bosne i Hercegovine. Ako to nije bio genocid, onda ni Hitlerovo istrebljenje Jevreja nije bilo genocid. Zbog toga je lišena svake materijalne i historijske, pravne i moralne osnove dilema izražena tokom suđenja jednom od najvažnijih aktera ovog zbivanja – Momčilu Krajišniku – oko toga je li postojao genocid, je li on bio planiran i je li izvođen sistematski i uz učešće svih faktora uspostavljene srpske političke, vojne i druge vlasti, ne samo na teritoriji koju ovdje detaljnije prikazujemo nego i na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, je li bio državna politika Srbije i srpskih organizacija u Bosni i Hercegovini kojima je na čelu bio i Momčilo Krajišnik.

Svaka dilema oko tog pitanja znak je ili apsolutne insuficijencije sudskog postupka u Haagu ili posljedica određenih nevidljivih političkih pritisaka na taj sud. Nemoguće je, naime, da jedan iole ozbiljan i korektan sud ne uzme u obzir sve raspoložive i poznate činjenice o ovom pitanju i da iz cjeline događanja i savršenog uklapanja svih poznatih i nesumnjivo utvrđenih činjenica o progonima i ubojstvima muslimanskog stanovništva na teritorijama koje su Srbi zauzeli i iz tih činjenica ne izvede jedino mogući zaključak, a to je da se u Bosni i Hercegovini radilo o genocidu i da su svi akteri tog postupanja odgovorni i za genocid, a ne samo za pojedinačna ubojstva i druge zločine.

Nije, dakle, potrebno posebno govoriti, bilo bi to samo ponavljanje već rečenog, o istim efektima srpskih političkih i vojnih aktivnosti u dolinama rijeka Drine i Save, jer su sve činjenice o tome isto tako veoma dobro poznate. Ono što bi javnost Bosne i Hercegovine i svjetska javnost morala konačno da uvidi i prizna i da iz toga izvede određene zaključke jest činjenica da je sav rat i cjelokupno djelovanje svih vidova srpske politike i vojnih organizacija Srbije i bosanskih Srba pod vođstvom Radovana Karadžića, koje su djelovale na teritoriji Bosne i Hercegovine od početka do kraja rata, bio sastavni dio planirane i sa stajališta političkih ciljeva srpstva nužno genocidne akcije, a to je eliminiranje muslimana s teritorija koje su Srbi planirali kao svoj dio plijena u slučaju grabežnog umorstva jedne suverene, samostalne i međunarodno priznate države – Bosne i Hercegovine, koje je i izvršeno, bez obzira na to što nije dovelo do planiranog konačnog rezultata, to jest do potpunog nestanka muslimana s teritorije Bosne i Hercegovine. Ona je ostvarena u okvirima onog što je međunarodna zajednica sasvim neopravdano, nelegalno i kriminogeno priznala kao pravo Srbima, a to je pravo da uzmu pod svoju aposlutnu vlast teritorije koje su smatrali optimalnim za ostvarenje svojih zločinačkih ciljeva, što je dovelo do toga da na njima sada praktično nema više muslimanskog ni katoličkog življa. U tom smislu su međunarodna zajednica i posebno američka politika, specijalno Richard Holbrooke, politički odgovorni za postupanje koje je vodilo ka genocidu ili ka njegovom legaliziranju i opravdanju.

Bilo je moguće i razložno pretpostaviti da će oni koji se neprestano zaklinju na svoju demokratsku, pravnu i humanu namjeru i načela sada, kada je vidljivo šta je sve proizašlo iz njihovih olakih pragmatičkih metoda rješavanja historijskih problema, koje su oni uvijek primjenjivali samo na drugorazrednim narodima i ljudima, a nikad prema sebi samima, najzad poduzeti neophodnu akciju da barem ublaže, ako već ne i potpuno odstrane, najgore posljedice genocida izvršenog nad muslimanima, da odstrane one posljedice svojih akata koje i dalje održavaju stvarno genocidno stanje stvari na terenu. Nažalost, to im izgleda ne pada uopće na pamet, oni misle da su učinili dobro samim tim što su pomogli da se spriječi naše totalno istrebljenje i da se to dobro može samo još malo umiti nekim floskulama demokratizma, a u tome ih podržavaju i neki nesavjesni domaći političari, koji bi se prodali i crnom vragu samo da sakriju svoje duge repove umočene u razna zbivanja koja su dovela do toga da je jedna legalna i legitimna država morala trpjeti toliko vojnog, pravnog i političkog nasilja ne samo od Srba nego i od međunarodne zajednice i njenih aktera na svom terenu (nepregledan je spisak otvorenih ili prikrivenih saradnika agresije i genocida koji su u našoj zemlji djelovali u ime međunarodne zajednice – Yasushi Akashi je samo jedan, i to ne najvažniji takav akter) i da još treba da bude za to zahvalna. Ironija naše situacije i odnosa tih faktora prema nama sastoji se u tome da su oni došli da nas spasavaju tek nakon tri i po godine teških stradanja i kad smo mi već bili na pragu samooslobođenja, u času kad su trupe legalne bosanske vlade bile već sposobne za ofanzivne i to veoma uspješne operacije u srednjoj i zapadnoj Bosni.

Zašto sadašnja srpska politika u Bosni i Hercegovini, oslonjena na onu u Srbiji, nastoji po svaku cijenu održati stanje stvoreno genocidom

Stanje koje nastaje nakon izvršenog genocida pokazuje svagda i u svakoj situaciji određene inkonzistencije i nenormalnosti koje onemogućavaju ne samo život onih koji su bili žrtva genocida nego i onih koji su bili ili njegovi učesnici ili saučesnici. One koji su bili žrtve genocida moguće je svrstati u tri grupacije. *Prvu* čine

oni koji su ubijeni i za njih se više ne postavlja nikakvo pitanje, osim da se pronađu njihovi obično dobro skriveni grobovi i da im se osigura čovjeka dostojno ukopavanje i ljudski ispraćaj. Upravo to muslimani u Bosni i Hercegovini rade već deset i više godina i taj posao još uvijek ni izdaleka nije dovršen. Nije ga moguće dovršiti iz dva razloga. Jedan se sastoji u tome što ubijenih ima toliko mnogo da to jednostavno nije moguće učiniti u uvjetima u kojima se to čini i totalnoj opstrukciji te aktivnosti od vlasti Republike Srpske, a drugi se sastoji u upornom skrivanju njihovih grobova od strane onih koji su ih poubijali i zatim ubacivali u masovne grobnice, pa su te grobnice potom na najdrskiji, vampirski način, prekopavali i pomiješane ostatke kostura prenosili na druga, skrivena mjesta, u takozvane sekundarne i tercijarne grobnice, kako bi što duže prikrili istinu o njihovoj sudbini, broju ubijenih i načinu njihove likvidacije, a u cilju umanjenja efekta veličine zločina koji su počinili. *Drugu* čine oni koji su, pod uvjetima preživljenog genocida, bili prisiljeni da se isele i da pokušaju u nekim drugim zemljama i među drugačijim ljudima da nađu neki mir i da zaborave na sve preživljeno i svoju preveliku tragediju. Takvih je danas preko 500.000 muslimana i oni su, zapravo, mrtvi na neki dvostruki način. Kao i oni koji su umrli, i oni su lišeni svoje zemlje, svojih dragih, svojih gradova i sela, svojih domova i krajolika, mirisa i boja svojih šuma i livada, svojih običaja i svega što čini ljudski život smislenim i normalnim, a uz to im ostaje samo sjećanje ispunjeno ježom i užasom doživljenog. To su ljudi koji trpe produženi genocid, ali sada genocid nad njihovim sjećanjima i osjećanjima. *Treću* grupu sačinjavaju oni koji su uz najveće patnje nekako uspjeli da se održe na svome, u krajevima u kojima su rođeni. Njih je najmanje, ali i oni su, kako iz bezbrojnih primjera znamo (uzmimo u obzir samo slučaj Fate Orlović, koju pravoslavni fanatici i velikosrbi godinama maltretiraju na najgori mogući način), izloženi takvim uvjetima života da se to može okarakterizirati kao sve drugo osim kao normalan život. Oni žive u izolaciji, u uvjetima nametnute vladavine jednog duhovnog i nacionalnog integralizma i svekolikog drugog okružja neprijateljstva koje ih neprestano podsjeća da nisu ljudi, da su neravnopravni i da nemaju šta da traže u svojoj zemlji i na svojim pragovima. Njihov život

je jedno konstantno mučenje i samo činjenica da čovjek treba svoj komad zemlje koliko i zrak ili vodu drži te ljude u životu i nekoj slabašnjoj nadi. Ovdje uopće nema smisla govoriti o ponašanju i stavovima onih koji danas nad njima vladaju vršeći neviđen pravni, politički, duhovni i kulturni teror nad njima, kao i o međunarodnoj zajednici koja je gluha i slijepa za sve te patnje i koja igra jednu ogavnu igru dovođenja do kraja planiranog uništenja tih ljudi i pretvaranja njihove zemlje u jednu podijeljenu koloniju. Smisao postojanja Republike Srpske sastoji se, kako je to danas bjelodano i kako se jasno vidi iz izjava najviših zvaničnika i Srbije i Republike Srpske, jedino u dovođenju do kraja efekata genocida i do osamostaljivanja Republike Srpske, te njenog pripajanja Srbiji. Zločin ima, dakle, svoj integritet i on teži da bude dovršen. To što su činili Radovan Karadžić, Ratko Mladić i ini akteri genocida nad muslimanima i katolicima u Bosni i Hercegovini, a pod sponzorstvom Slobodana Miloševića, danas drugim sredstvima i načinima produžavaju da čine Dragan Čavić, Milorad Dodik i njihovi sponzori Boris Tadić i Vojislav Koštunica. Tu vrstu integriteta srpske politike i njenih ciljeva nije nužno dokazivati jer je ona vidljiva i golim okom i da se očitati iz svakog postupka njenih nosilaca. Pitanje nije, dakle, o srpskim političarima, nego o onim drugim, o onim koji bi trebali da brane demokratiju i prava ljudi da slobodno i ravnopravno žive u Bosni i Hercegovini, ne zatvoreni i izolirani u nacionalnim torovima, nego na cijeloj slobodnoj svojoj zemlji.

Kakva je pozicija i koja je to antigenocidna aktivnost onih političkih snaga koje se deklariraju kao demokratske i antigenocidne, i posebno onih koje se deklariraju kao zastupnici historijskih interesa Bosne i Hercegovine i Bošnjaka kao naroda

U našoj zemlji danas je postalo dio ritualne političke prakse da se svi deklariraju kao zakleti demokrati i europeisti. Šta je od toga istina može se veoma lahko i jasno vidjeti iz njihovog odnosa prema izvršenom genocidu i njegovim brojnim posljedicama, zapravo tom ključnom problemu ove zemlje i njenih ljudi. U tom

kontekstu i kada se analizira njihovo ponašanje, može se vidjeti da gotovo sve klasične i monopolističke nacionalne stranke (SDS, SNSD, SDA, HDZ) zapravo žive na efektu podjele zemlje i da nastoje održati taj efekt, a to nastojanje podrazumijeva negiranje ili skidanje teme genocida i njegovih posljedica s političkog dnevnog reda, jer je to glavni uvjet da se samo stvaranje Republike Srpske može opravdavati. Opći pravni i moralni stav čovječanstva je da ono što je nastalo silom nikada ne može postati legalno i legitimno, ma ko to nastojao legalizirati. Ono, međutim, što vrijedi za cijelo iskustvo i mišljenje ljudstva, ne vrijedi za neke ljude, a među njima ni za one koji su odlučivali i koji još uvijek odlučuju o našoj sudbini. Pod uvjetima dogođenog genocida Republika Srpska ne može opstojati ma šta mislili i govorili, pa i ma kako prijetili raznim svojim akcijama Srbi, kako oni iz Beograda tako i oni iz Banje Luke. Ne želeći doći u koliziju sa svojim političkim partnerima s kojima dijele vlast, nacionalne stranke s bošnjačkim i hrvatskim predznakom klone se govoriti o genocidu i njegovim konzekvencijama, kako onim koje su uništile normalan život u zemlji tako i onim koje će svakako morati jednog dana da izađu na površinu i postanu mjerilo za rješenje problema Bosne i Hercegovine, kad se bude raščištavala ova kloaka od zločina i njegovih protagonista i zaštitnika raznih vrsta, kao i onih koji o njemu govore samo u dekorativne-demagoške svrhe, to jest kad se budu svodile pravne i međunarodnopravne konzekvencije koje svaki genocid za sobom vuče. Psihološki, ali nikako politički i pravno, normalno je da Srbi negiraju genocid koji su izvršili, unatoč svim evidentnim dokazima i izrečenim osudama međunarodnih sudova, jer su bili aktivni učesnici ili pasivni pomagači genocidnih radnji. Nenormalno je da se drugi prema njemu, osobito muslimanski političari, odnose sasvim demagoški, lijući, na jednoj strani, krokodilske suze zbog pogibije tolikih ljudi, ali ne poduzimajući ništa, u političkom i pravnom smislu, da se barem najteže posljedice genocida eliminiraju i da se političko stanje mjeri u optici genocida kao njegovog glavnog kreatora, na drugoj strani. Izgleda da su se ljudi kao Tihić, Lagumdžija i slični političari sasvim pomirili i da su usvojili antibosanski stav nekih međunarodnih krugova o tome da se genocid mora svesti na problem

individualnih zločina i tako nestati sa mape pravnih i političkih prosuđivanja njegovih posljedica te da se iz njega ne mogu izvoditi nikakve političke konzekvencije, a to je najcrnja antibosanska i antibošnjačka odnosno antimuslimanska politika i saučesništvo u prikrivanju historijske istine. Takvi političari ne bi smjeli imati više nikakve podrške kod našeg naroda, ma kako njihova demagogija, sada ogoljena na puku službu stranim interesima i argument da stranci tako hoće, izgledala ozbiljna i snažna. I dok je ponašanje srpskih političara razumljivo, zbog njihovog neposrednog ili posrednog učešća u izvršenju genocida, kao i zbog toga što cjelokupna politička i državna struktura njihove moći živi na posljedicama izvršenog genocida, ono što čine muslimanski i hrvatski političari predstavlja njihov naknadni, ali isto tako bitni, doprinos učvršćivanju efekata i posljedica genocida nad njihovim sunarodnjacima. Brinući se samo za sopstvene interese, oni nisu ni pratili, proučavali, niti intervenirali ili vršili bilo kakvu političku, organizacijsku ili propagandnu djelatnost, niti su vršili pritisak na međunarodnu zajednicu da se eliminiiraju barem najteže posljedice genocida. Jedino racionalno objašnjenje takvog ponašanja nalazi se u činjenici da su dopustili da i sami budu duboko uvučeni u aktivnosti koje su via facti bile usmjerene na legalizaciju genocida, odnosno konačno prihvatanje njegovih najtežih efekata. Ako nije bilo moguće vratiti u život pobijene, bilo je moguće vratiti u zemlju prognane, kao i ne dozvoliti da dođe do tako otvorene i nasilne promjene demografske slike Bosne i Hercegovine, odnosno dopuštanja da se u okviru Republike Srpske nađu teritorije na kojima su muslimani bili u izrazitoj apsolutnoj većini, jer je to pitanje mogućnosti i za život onih koji su bili protjerani i kojima je bilo priznato pravo na povratak, ali on nije moguć zbog toga što ga stalno opstruiraju i vječno će ga opstruirati srpske vlasti koje te teritorije drže u faktičkoj okupaciji, a prognanih je bilo gotovo tri puta više od ukupnog broja mrtvih u Bosni i Hercegovini. Višekratno je i od naroda i od raznih organizacija i od Katoličke crkve (Banja Luka) ukazivano na zločinačke razmjere nebrige političkih predstavnika muslimana i katolika u odnosu na problem uvjeta pod kojima muslimani i katolici žive na teritoriji Republike Srpske. Postavlja se pitanje zbog čega su se oni tako

ponašali i još uvijek se tako ponašaju. Glavni razlog se sastoji u tome što bi povratak, a radi se uglavnom o povratku ljudi na teritoriju Republike Srpske, bitno izmijenio sastav stanovništva tog dijela države i doveo do bitnijih promjena u formiranju političke volje ukupnog stanovništva. U tim uvjetima ne bi bilo moguće voditi otvorenu velikosrpsku politiku, a politička retorika bi morala biti mnogo mirnija i razumnija. Ako bi se stanje u relacijama broja stanovnika imalo približilo onom koje je bilo prije rata, a tada je, naprimjer, u cijelom Podrinju (od Foče do Zvornika) živjela apsolutna većina muslimanskog stanovništva, ili kad bi se u Prijedor vratilo barem pola predratnih muslimana i katolika, ta bi situacija dovela do bitnih promjena u strukturi i homogenosti srpskog karaktera teritorije Republike Srpske i vlasti koja na njoj nastaje, što bi i Srbe primoralo da vode sasvim drugačiju politiku. Budući da oni danas nisu suočeni s mogućnošću da igraju bilo kakvu osim dekorativnu ulogu u tom dijelu zemlje, oni ne vode brigu ni o svojim postupcima, ni o nacionalističkoj retorici koja tamo dominira, ni o tome da bi mogli biti suočeni s ozbiljnijom i snažnijom opozicijom, a ne kojekavim *tihćima* i *lagumdžijama* i njima sličnim ljudima koji stalno dokazuju da se pokoravaju srpskoj političkoj volji i da posebno izbjegavaju mogućnost povezivanja demokratskih snaga među Srbima i onih među Bošnjacima i Hrvatima. Upravo se iz toga vidi kako je demagoška i opasna politika sadašnjih političkih vođstava bošnjačkih i hrvatskih stranaka, posebno SDA i HDZ, kao nosilaca monopola na predstavljanje Bošnjaka i Hrvata.

Kako je međunarodna zajednica izbjegla da izvede nužne konzekvencije iz sadržaja i smisla *Konvencije o genocidu* kao pravne osnove vođenja istraga i sudskih postupaka u djelovanju Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene u Jugoslaviji

S obzirom na ukupan odnos prema tzv. balkanskom prostoru i s obzirom na načelo najmanje moguće štete po vlastite strateške, ekonomske i druge interese, koje podrazumijeva prenošenje ukupnog tereta historijskih okolnosti svih vrsta i svih šteta nastalih

zbog određenih zbivanja na one koji su njihovi akteri, poglavito na one koji su njihova slaba strana i, zapravo, žrtva, međunarodna zajednica je u odnosu na zbivanja u Bosni i Hercegovini, *prvo*, izbjegla da jasno definira karakter tih zbivanja; *drugo*, nije htjela da poduzme jedino efikasne mjere da se zaustavi rat i genocid nad jednim narodom koji je bio očit još u ljeto 1992. godine; *treće*, poduzela je sve da rješenje problema nađe na takav način da izjednači strane u ratu i tako agresorima i počiniteljima agresije i genocida omogući postizanje djelomičnih, i to veoma obilnih satisfakcija na račun žrtava agresije i genocida, a da žrtvu dovede u stanje kada nema druge mogućnosti osim da trpi nametnuto stanje. Iako je svojim potezima u početku jugoslavenske krize i osobito oštrim kritikama politike vođe jugoslavenskog srpstva Slobodana Miloševića i srpskog nacionalizma stimulirala raspad bivše države, posebno priznavanjem prava izlaska iz nje Sloveniji i Makedoniji, a nekim svojim odlukama i navodnim garancijama i potakla izdvajanje tadašnjih republika iz Jugoslavije, ona nije htjela preuzeti nikakve konzekvencije proizašle iz tih događanja. To se posebno odnosi na Bosnu i Hercegovinu, na koju je srpski pritisak bio najveći i koja je bila glavni cilj njegovih agresivnih namjera. Ponašanje srpske politike i Miloševića u Hrvatskoj imalo je karakter strateškog osiguranja i okruženja Bosne i Hercegovine (između Hrvatske i Bosne i Hercegovine je ostao otvoren samo mali dio veoma dugačke granične linije, dok je sva ostala granica bila zaposjednuta od srpskih snaga u Kninskoj krajini, Baniji, Posavini i Slavoniji, kao i sprečavanje bilo kakve strateške povezanosti Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koja je bila logičan korak u situaciji kad je srpska politika napadala ove dvije zemlje. Milošević nikada nije imao stvarnu namjeru da zauzima i priključuje krajeve nastanjene Srbima u Hrvatskoj, i to se na kraju pokazalo kao takvo, a posebno onda kad je krajinske Srbe sasvim ostavio na cjedilu i prepustio progonu. Međunarodna zajednica je imala kao glavni zadatak da se ne miješa aktivno u proces raspada Jugoslavije, jer je taj proces bio sastavni dio pada komunizma u Evropi, nego da ga gura u pozitivnom smjeru. Ona je, međutim, imala zadatak da osigura mirni tok tog raspada i da ne dozvoli da Miloševićeve namjere o ratu, izložene već 1989. godine

na Gazimestanu na Kosovu, budu realizirane. S jedne strane, ona je poticala Bosnu i Hercegovinu na izlazak iz Jugoslavije (lično sam slušao ocjene o srpskom režimu ambasadora Warrena Zimmermana u Sarajevu koje je izložio na sastanku s novoizabranim demokratskim vlastima 1990. godine), definirala kriterije tog procesa (Badinterova komisija i njena definicija uvjeta legalnog izlaska Bosne i Hercegovine iz Jugoslavije), a nakon referenduma je priznala suverenost, nezavisnost i teritorijalni integritet zemlje (sve su zapadne države i sve države u svijetu priznale novu neovisnu i suverenu državu Bosnu i Hercegovinu), podržala njen prijem u OUN, sa njom su sve te zemlje uspostavile diplomatske odnose, da bi joj, kad je bila napadnuta, ne samo uskratili svaku pomoć i zabranili nabavku oružja, mada su znali da ga jedino ona nema, nego su učinili sve da se priznaju i respektiraju ciljevi agresora i da se agresija i genocid pretvore u legalne političke ciljeve, čime je perfidija te ukupne politike postala sasvim jasna, a ona je dovela do ovog što sada imamo, tj. do nemogućeg stanja u zemlji. Vjerujem da su zemlje koje su igrale značajnu ulogu u događanjima u Bosni i Hercegovini i oko nje bile i same iznenađene vehemencijom srpskog napada i zločinima koji su bili počinjeni, ali to njihovu politiku nije opravdavalo nego je još više obavezivalo da intervenira, a ne da vodi politiku legalizacije svega što su Srbi činili. Nigdje se perfidija tog stava ne ogleda više i jasnije nego upravo u tome da su zločine jednog ultranacionalističkog mišljenja, iz njega izvedene politike i vojne akcije jednog režima i njegovih pomagača koji su provodili nacističku politiku ubijanja i progona ljudi na nacionalno-vjerskoj osnovi, zapadne sile svele na zločine individualnih počinilaca zločinačkih djela, odbacujući svaku pomisao da povezuju zločinački i agresorski karakter samog srpskog režima i opću neprihvatljivost njegovog političkog i vojnog ponašanja, njegovih ideja i namjera sa zbivanjima koja je on proizveo. Ne osuđuje se ponašanje Srba koji su poduzeli da vojnim sredstvima i silom odnosno ubijanjem i progonom mase ljudi iznuđuju ostvarenje svojih političkih ciljeva, ne osuđuje se ničim izazvani napad na jednu legalnu vladu i državu, ne osuđuju se masovna, sistematska ubijanja ljudi, ne osuđuju se masovni progoni ljudi, ne osuđuju se gotovo svi evidentni zločini

definirani u Konvenciji o genocidu, nego se sve svodi na individualne, kazualne zločine pojedinaca, i tako pardonira i legalizira jedna agresivna, šovinistička, fašistička politika aparthejda i istrebljenja jednog naroda, do koje dolazi zbog ostvarenja nelegitimnih ciljeva jedne političke oligarhije. Upravo je takvo stajalište međunarodne politike, koje su nametnule vodeće zapadnoevropske sile, dovelo do toga da i *Međunarodni sud za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti* u Haagu, među koje spadaju i očiti zločini genocida, izvedeni u okviru jedne državne politike i jednog načina mišljenja, koji je za međunarodnu zajednicu neprihvatljiv budući da je fašistički, zločine politike i države Srbije i njene bosanske filijale kvalificira eufemistički. Tako je eufemizam glavni pojam koji karakterizira definiranje zločina na ovom sudu. Genocid se naziva etničkim čišćenjem, a genocidno istrebljenje ljudi se naziva udruživanje u zločinu, jer se na svaki način nastoji izbjeći prava kvalifikacija onog što se s muslimanima zbilo na prostorima Bosne i Hercegovine kao ono što je i bilo, a to je genocid. Nije, valjda, bilo neophodno da svi mi budemo pobijeni da bi se u krugovima žreca međunarodne politike konstatiralo kako je u Bosni i Hercegovini odista izvršen genocid. Genocid nad evropskim Jevrejima Hitler je pripremao i provodio dvanaest godina, uz svu njemačku preciznost, organizaciju i logistiku, te pedanteriju u provođenju planova o njihovom istrebljenju, pa ipak nije mogao sve da ih istrijebi, a oni se nisu oružano suprotstavljali tom genocidu, jer nisu za to imali nikakvih uvjeta. Genocid nad nama trajao je tri i po godine, dakle tri puta kraće, i mi smo se usto suprotstavljali našem namjeravanom istrebljenju, i to veoma uspješno, pa je razumljivo da nas sve nisu mogli pobiti ili protjerati iz naše zemlje. Ali genocid se ne mjeri prema konačnom rezultatu, svi znamo kako bi to bilo morbidno, nego prema namjerama njegovog izvršioca i metodama realizacije zločinačkog plana o istrebljenju određene nacionalne, rasne ili kulturne skupine ljudi, a ovakva namjera Srba u Bosni i Hercegovini je jasna i nedvojbeno. Stoga je oklijevanje suda u Haagu da jasno kvalificira zločin u kojem je učestvovao Momčilo Krajišnik, bez obzira na njegov lični odnos i količinu učešća u njemu (lično imam o tome svoje mišljenje, koje je različito od uobičajenog), ali je on bio drugi po **rangu** funkcioner

režima koji je provodio genocid, svakako dio tog eufemističkog ustezanja da se stvari kvalificiraju, a to, ujedno, izražava i prirodu stava i politike Zapada prema zbivanjima u Bosni i Hercegovini, i to ne samo tokom rata nego, evo, i u miru. Mi to osjećamo na svakom koraku. Danas se tema genocida javlja kao srž glavnog političkog pitanja u ovoj zemlji, a to je pitanje o tome kako prevazići stanje u državi koje je nastalo kao rezultat ostvarenja genocida nad muslimanima i katolicima, perspektive Bošnjaka i Hrvata, i koje vlada na gotovo polovini njene teritorije. To pitanje je legitimno i ne dira ni u čija priznata i demokratska prava, osim eventualno u pravo onih koji misle da je legat genocida nešto što je legalno i legitimno. To, međutim, nije moguće prihvatiti, i to je jedina i prava mjera političkih namjera i savjesti, kao i odgovornosti prema budućnosti zemlje, svih aktera sadašnjih političkih razgovora i stavova o budućnosti Bosne i Hercegovine, kako domaćih tako i stranih, odnosno to je granica između nacional-šovinizma i demokratije u ovoj zemlji, kad se radi o domaćoj političkoj javnosti, i između demokratskih stavova i demagogije kad se radi o ponašanju prema tom pitanju međunarodnog faktora koji djeluje u našoj zemlji.